

Maatregelen staan opleving consumptie in de weg

Bezuinigingen en lastenverzwaringen zijn in 2013 nodig om het begrotingstekort terug te dringen tot onder de Europese 3%-norm. Dit gaat ten koste van de economische groei. Het koffertje van minister De Jager van Financiën bevatte vooral weinig goed nieuws voor de toch al sombere consumenten. De overheid schuift het verminderen van het tekort in 2013 namelijk in belangrijke mate naar hen door. Eind 2013 is het consumptievolume naar verwachting weer terug op het niveau van 2004.

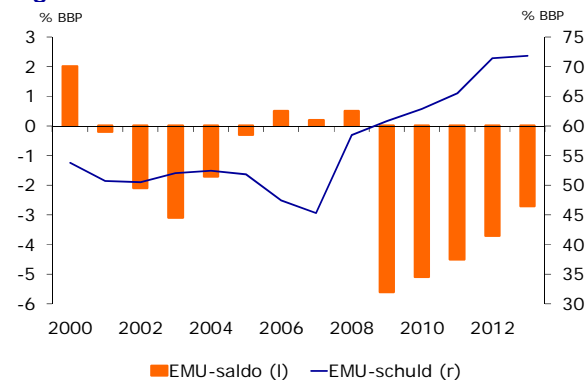
Tekort loopt terug, staatsschuld op

Ondanks de slechte economische omstandigheden heeft het demissionaire kabinet, gesteund door de partijen die betrokken waren bij het Lente-akkoord, ervoor gekozen een pakket bezuinigingen samen te stellen om volgend jaar onder de 3%-begrotingsnorm te blijven. Dit lijkt te gaan lukken. Naar verwachting daalt het begrotingstekort in 2013 tot 2,7% van het bruto binnenlands product (BBP) (figuur 1). De ruimte voor tegenvallers is echter klein. Het is dus zaak dat de voorgenomen maatregelen ook daadwerkelijk worden gerealiseerd. Indien een nieuw kabinet besluit om bepaalde bezuinigingsmaatregelen terug te draaien, moeten er andere bezuinigingsposten worden gevonden die ten minste evenveel opleveren. Mede doordat er in 2013 nog steeds sprake is van een tekort, loopt de staatsschuld komend jaar verder op, tot 71,8% BBP. Volgens de Europese begrotingsregels mag de staatsschuld echter maximaal 60% BBP bedragen. Hier moet de overheid in de komende jaren dan ook minimaal naartoe werken.

In 2013 vermindert het begrotingstekort vooral door een stijging van de collectieve lastendruk en nauwelijks door een daling van de collectieve uitgaven. De collectieve lasten stijgen van 39,0% BBP in 2012 naar 40,0% BBP in 2013 en komen daarmee voor het eerst sinds

midden jaren negentig boven de 40% BBP uit. De bruto collectieve uitgaven komen volgend jaar uit op 49,4% BBP ten opzichte van 49,9% BBP dit jaar.¹ Per saldo wordt er nauwelijks bezuinigd; de overheid schuift de rekening vooral door. De netto lastenverzwaringen moeten de schatkist volgens het CPB € 10 mrd opleveren. De lastenstijging voor huishoudens is met € 6¼ mrd aanzienlijk groter dan voor bedrijven (€ 3¾ mrd). Overigens zijn wij van mening dat het verstandiger is om de overheidsfinanciën op orde te brengen door structurele hervormingen door te voeren, zelfs al vullen dergelijke maatregelen de schatkist pas na 2013. Met structurele hervormingen worden zowel het groeipotentieel van de economie als de overheidsfinanciën duurzaam versterkt.

Figuur 1: Overheidsfinanciën

Bron: CPB

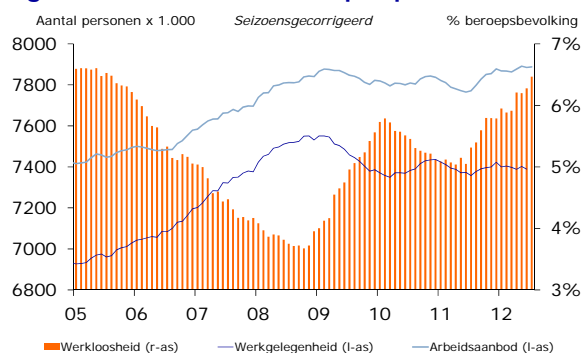
Consumenten zitten al krap bij kas...

Het consumptievolume van huishoudens is in de afgelopen jaren nauwelijks toegenomen en in sommige periodes zelfs gekrompen. Hier zijn de inkomens- en vermogensontwikkelingen debet aan. Sinds medio 2010 zijn de contractlonen niet of nauwelijks harder gestegen dan de inflatie. Voor 2013 voorziet het CPB evenmin

¹ De netto collectieve uitgaven, dat wil zeggen de bruto collectieve uitgaven minus niet-belastingmiddelen (zoals aardgasbaten), bedragen in 2013 6,6% BBP.

een stijging van de reële lonen. Hoewel de loonstijging in de marktsector net iets hoger ligt dan de inflatie, stijgen de contractlonen bij de overheid door bevrozing van de ambtenarensalarissen niet. Ook de gestaag oplopende werkloosheid heeft een negatief effect op de particuliere consumptie. In eerste instantie werd deze stijging vooral veroorzaakt door een stijging van het arbeidsaanbod, maar in de afgelopen vijf maanden was de toename vooral het gevolg van een daling van de werkgelegenheid (figuur 2). Naar verwachting zet deze afname in de rest van 2012 en 2013 door. We verwachten dat bedrijven door de terugvallende productie en de druk op de winstgevendheid blijven zoeken naar manieren om de kosten te reduceren, wat onder andere zijn weerslag zal vinden in een dalende arbeidsvraag. Het is een teken aan de wand dat de verwachtingen voor de uitzendbranche in Nederland zeer matig zijn. In de sector openbaar bestuur en overheidsdiensten staat de werkgelegenheid eveneens onder druk. Van de geplande bezuinigingen op het overheidsapparaat is tot dusver slechts een klein deel geëffectueerd, dus zal de werkgelegenheid als deze operatie wordt voortgezet verder krimpen. De verwachte toename van de werkloosheid wordt beperkt doordat de groei van het arbeidsaanbod afneemt, omdat mensen vanwege de verslechterde perspectieven op een baan worden ontmoedigd om de arbeidsmarkt op te gaan. Volgens het CPB komt de werkloosheid dit jaar uit op 5¼% en volgend jaar op 5¾%.

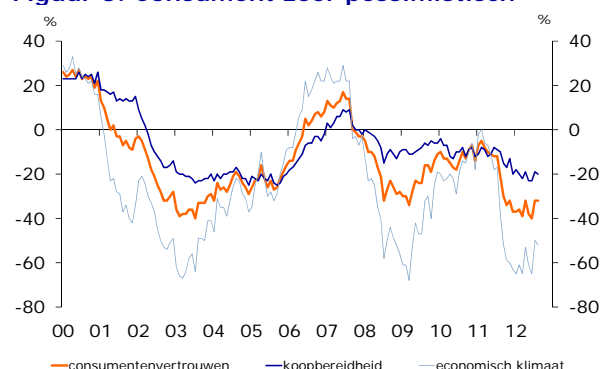
Figuur 2: Werkloosheid loopt op

Bron: CBS

De vooruitzichten voor de vermogensontwikkelingen zijn eveneens verre van rooskleurig. De huizenprijzen zijn in Nederland sinds de top in augustus 2008 gemiddeld met circa 15% gedaald. Voor 2013 voorzien we een verdere nominale huizenprijsdaling van 4% (inclusief de maatregelen uit het Lente-akkoord, maar zonder eventuele maatregelen van het nieuwe kabinet). Verder heeft de consument op pensioengebied heel wat te stellen. Het Nederlandse aanvullend pensioenstelsel is grotendeels gebaseerd op kapitaaldekking, waarbij het pensioenfonds de pensioenpremie van de werknemer belegt en de uitkering bij pensioering uit de belegde middelen betaalt. In de afgelopen jaren zijn de dekkingsgraden van veel pensioenfondsen gedaald en inmiddels te laag geworden. Hierdoor zullen veel pensioenen in 2013 niet worden geïndexeerd. Bovendien heeft een groot aantal pensioenfondsen aangekondigd te gaan korten.

Figuur 3: Consument zeer pessimistisch

Bron: CBS

Gezien de inkomens- en vermogensontwikkelingen is het niet verwonderlijk dat Nederlandse consumenten, ook in internationaal perspectief, zeer somber gestemd zijn (figuur 3). Toch zijn zij op dit moment negatiever dan op basis van economische factoren te rechtvaardigen is (Van de Belt, 2012a). Dit wordt in belangrijke mate veroorzaakt door onzekerheid over de politieke situatie, het al dan niet doorvoeren van bezuinigingsmaatregelen (zoals beperking van de hypotheekrenteaftrek) en pensioenen. Daarnaast krijgen consumenten al geruime tijd

een onophoudelijke stroom aan slecht internationaal economisch nieuws over zich uitgestort.

...en ontvangen nog een extra rekening

De 'slecht-nieuwsshow' is helaas nog niet ten einde. Ook demissionair minister De Jager van Financiën had in zijn koffertje weinig goed nieuws meegenomen. Per 1 oktober 2012 gaat bijvoorbeeld het BTW-tarief van 19% naar 21% (€ 3 mrd).² Vanwege de weinig kooplustige consumenten zullen ondernemers niet direct in staat zijn om de BTW-verhoging volledig door te berekenen aan de klant. We verwachten dat, net als in 2001 toen de BTW van 17,5% naar 19% ging, ongeveer de helft van de stijging wordt doorberekend in de prijzen. De kans dat huishoudens dit kunnen afwentelen door hogere lonen te eisen, is gezien de huidige arbeidsmarktsituatie klein. Naast de BTW-verhoging staat per 1 januari 2013 ook een verhoging van de accijnzen voor sigaretten, shag en alcohol gepland (€ ½ mrd). Ook hier wordt vermoedelijk een deel van de verhoging betaald uit de portemonnee van de ondernemer en een deel uit de zak van de consument. Tevens wordt het woon-werkverkeer per 2013 belast (€ 1½ mrd). Dit geldt zowel voor de autovergoeding als voor forensenverkeer per openbaar vervoer. Naar verwachting moeten consumenten maandelijks, gemiddeld genomen, € 65 tot € 90 inleveren (Ecorys, 2012). Of laatstgenoemde maatregel daadwerkelijk wordt geïmplementeerd, is overigens nog afwachten. In de aanloop naar de verkiezingen twijfelden politieke partijen hier openlijk over. Verder komt er in 2013 geen gebruikelijke inflatiecorrectie voor de schijfgrenzen van de loon- en inkomstenheffing en worden heffingskortingen niet verhoogd (€ 1¼ mrd). Tevens worden in 2013 diverse toeslagen niet geïndexeerd of verlaagd en moeten consumenten meer zelf betalen. De kinderbijslag wordt bijvoorbeeld bevroren, terwijl gezinnen met een verzamelinkomen van meer dan € 125.000 hun recht op kinderopvangtoeslag verliezen. De ge-

² Deze wordt in latere jaren deels aan de burger teruggegeven via de inkomsten- en loonbelasting.

plande eigen bijdrage voor de kinderopvang van € 15 per huishouden per maand is wel van tafel, maar mensen met een hoger inkomen moeten meer gaan betalen voor de kinderopvang.³ In de curatieve zorg krijgen consumenten minder zorg voor meer geld. Het basispakket wordt verkleind, terwijl het eigen risico naar € 350 wordt opgetrokken.⁴ Daarnaast moeten patiënten een eigen bijdrage van € 7,50 per ligdag gaan betalen voor het verblijf in instellingen voor specialistische medische zorg en zelf voortaan 25% van de kosten voor een gehoor toestel gaan bijdragen. Ook op het gebied van langdurige zorg verandert komend jaar het een en ander. Zo wordt onder andere de eigen bijdrage voor de Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten (AWBZ) en de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo) aangepast aan het vermogen van de patiënt. De vermogensinkomensbijtelling⁵ gaat omhoog van 8% naar 12%. Verder is voorgesteld om de hypotheekrenteaftrek vanaf 2013 voor nieuwe hypotheekleningen te beperken. De rente mag in deze voorstellen bij nieuwe hypotheekleningen alleen nog worden afgetrokken als de lening annuïtair in dertig jaar wordt afgelost. De effecten voor de overheidsfinanciën in de eerste jaren zijn beperkt. Vanaf 2013 mogen we bovendien langer doorwerken; de AOW-leeftijd neemt geleidelijk toe (vanaf 2013 met een maand, tussen 2016 en 2018 met twee maanden en vanaf 2019 met drie maanden per jaar).

Consument spekt spaarvarken

Door de aanzienlijke lastenverzwaringen voor gezinnen daalt hun koopkracht in 2013 opnieuw. De gepensioneerden gaan er met een reële koopkrachtdaling van 1¾% naar verwachting het meest op achteruit, het reële beschikbare inkomen van uitkeringsgerechtigden

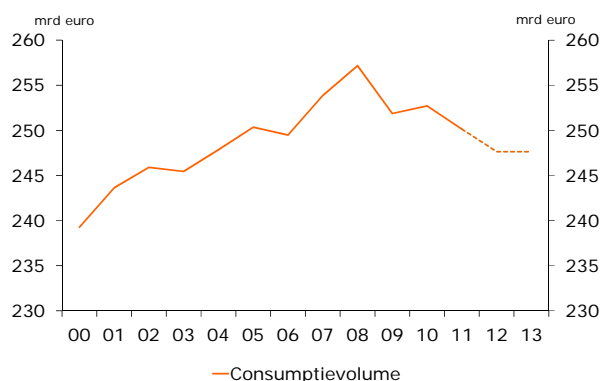
³ Er komt een proportionele aanpassing van de eigen bijdrage via de eerste-kindtabel.

⁴ Voor de laagste inkomens vindt een compensatie plaats via de zorgtoeslag.

⁵ Hierdoor moeten mensen een groter deel van hun inkomen uit vermogen optellen bij hun inkomen, waardoor hun toetsingsinkomen voor de eigen bijdragen voor AWBZ-zorg en Wmo stijgt.

neemt naar verwachting met 1% af en werknemers moeten ½% van hun koopkracht inleveren. Veel ruimte voor extra consumptie blijft er komend jaar niet over. De consumenten die wel geld overhouden spekken, gezien de onzekere economische en politieke situatie, liever hun spaarvarken. Hiermee hopen ze mogelijke toekomstige tegenvallers te kunnen opvangen. Het CPB verwacht dat de individuele 'vrije' spaarquote⁶ volgend jaar toeneemt van -¾% naar -½% van het beschikbaar gezinsinkomen. Het saldo blijft echter negatief, wat impliceert dat Nederlandse huishoudens (gecorrigeerd voor pensioenbesparingen) per saldo meer blijven uitgeven dan er aan inkomen binnenkomt. Dit impliceert echter niet dat Nederlanders hun calvinistische inborst volledig de rug hebben toegekeerd. Onze collectieve (pensioen-)besparingen stijgen van 7½% naar 7¾% van het beschikbaar gezinsinkomen. Nu het pensioenstelsel echter minder degelijk blijkt te zijn dan eerder gedacht, gaan Nederlanders in de toekomst mogelijk meer individueel sparen.

Figuur 4: Consumptie terug op niveau 2004

Bron: CBS, CPB

Door het sombere beeld komt het niet als een verrassing dat de particuliere consumptie in reële termen in de afgelopen drie jaar is gekrompen. Voor dit jaar voorziet het CPB eveneens een daling, waarna het consumptievolumen stagneert. Eind 2013 is het consumptievo-

lume weer terug op het niveau van 2004 (figuur 4). Op het eerste gezicht valt het Nederlandse particuliere consumptieverloop ook in internationaal perspectief tegen. Het beeld wordt echter vertekend, doordat in Nederland veel consumptie via de overheid verloopt, zoals de consumptie van zorg (Van de Belt, 2012b).

Conclusie

Ook nu de minister van Financiën de Miljoenennota heeft gepresenteerd, blijft de onzekerheid voor consumenten voortbestaan. De kans is groot dat de nieuwe regering het door het demissionaire kabinet voorgestelde beleid op onderdelen ingrijpend zal bijstellen. Het is dus afwachten wat 2013 consumenten precies gaat brengen. Grote meevallers behoren echter niet tot de mogelijkheden. Uit de doorrekeningen van de diverse partijprogramma's in de aanloop naar de Tweede Kamerverkiezingen is gebleken dat huishoudens sowieso te maken krijgen met lastenverzwaringen. Al met al geen reden voor meer optimisme, terwijl we consumenten juist hard nodig hebben om de economie aan de praat te houden.

september 2012

Ruth van de Belt (030 – 21 60143)

R.Belt@rn.rabobank.nl

Anke Struijs (030 – 21 31408)

A.C.A.Struijs@rn.rabobank.nl

www.rabobank.com/economie

Literatuurlijst

Piljic, D. (2012). In de greep van bezuinigingsdrift. Themabericht 12/21, Rabobank Nederland.

Van de Belt, R. (2012a). Consument laat zich put in praten. Themabericht 12/02, Rabobank Nederland

Van de Belt, R. (2012b). Stinkende wonden door zachte heelmeesters. Themabericht 12/25, Rabobank Nederland.

⁶ De besparingen (exclusief de opbouw van pensioenvermogen) als percentage van het beschikbaar gezinsinkomen.